

Stormaktstidens kartor – prakt eller praktik

av Björn Gäfvert

DEN SVENSKA STORMAKTSTIDENS KARTOR är ett område som ägnats en inte obetydlig forskning.¹ En stor del av denna har varit inritad på institutionell verksamhet, alltså kartproduktionen i Lantmäteriets respektive Fortifikationens regi.² Speciellt har frågan om hur och när olika delar av landet kartlades varit av intresse.³ Lantmäterikartor av olika slag, inte minst så kallade geometriska jordeböcker, är speciellt väl utforskade.⁴ Även kartan som ett verktyg för att framhäva stormakten Sverige har studerats,⁵ liksom, om än i begränsad omfattning, kartan som konstverk.⁶ Enskilda kartografer har också studerats.⁷ Det grepp som tagits i denna uppsats, att diskutera den svenska stormaktstidens kartor som prakt- och/eller bruksföremål, synes dock vara mindre vanligt.

Dagens karta är ett utpräglat nyttoföremål, där mycket lite intresse verkar vara ägnat dess estetiska utformning. Uppenbart är att exakthet och läsbarhet är prioriterade egenskaper. Användbarhet går med andra ord före upplevelse.

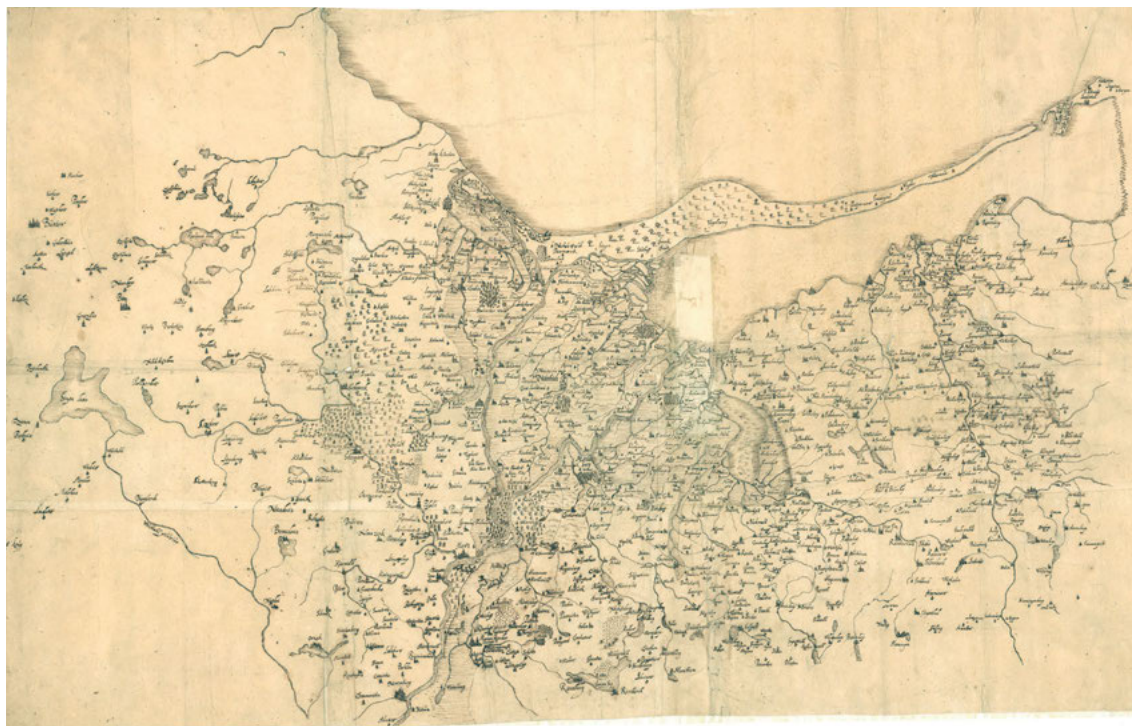
När man betraktar en karta från 1600-talet får man ofta ett snarast motsatt intryck. Stor möda förefaller vara nedlagd på dessa kartors utseende, minst lika stor som på dess faktiska innehåll. Med våra mått mänt synes de snarare vara ett konstverk än en korrekt informationsbärare. Prakt verkar så att säga gå före praktik.

Några utgångspunkter för det fortsatta resonemang: En karta är i princip avsedd att i visuell form visa rumsliga, spatials, relationer mellan olika objekt. Av kartan ska framgå sådant som olika objekts lägen, liksom riktningar och avstånd dem emellan men även objektets karaktär, antingen uttryckt i symbolform eller som en förenklad avritning av objektet. Den karta som endast fyller dessa minimikrav kan kallas praktik- eller brukskarta.

Om man däremot till denna karta lägger andra element med avsikten inte primärt att höja kartans värde som karta utan för att få fram andra effekter avlägsnar man sig från praktikkartan. Om avsikten med de nya elementen är att höja kartans visuella värde genom att införa olika typer av utsmyckning på konstnärlig nivå och på detta sätt påverka betraktaren närmar man sig begreppet praktkarta. Det låter sig svårligen göras att konstruera en exakt gräns mellan en praktik- och en praktkarta. Det handlar helt uppenbart om en skala. Klart är dock att en så att säga hundra procentig praktkarta inte kan existera. Den grundläggande kartbilden måste finnas där, om än kompletterad med mer eller mindre utsmyckning.

Kartmaterialet

Studiematerialet i denna artikel utgörs i första hand av Krigsarkivets kartsamling.⁸ Eftersom denna till största delen består av militära kartor, utförda av Fortifikationen och för dess behov, kan man kanske tro att det ger en slagsida åt kartans praktiska funktioner eftersom Fortifikationen var en myndighet med utpräglat praktiska uppgifter såväl i krig som i fred. En av dessa uppgifter var att förse riket med kartor för att militära operationer skulle kunna planeras och sedan utföras, vare sig det rörde sig om slag, belägringar, marscher, läger eller annat. Att uppföra och underhålla befästningar och andra militära byggnader liksom att för framtida behov i kartform dokumentera fältslag, speciellt svenska segrar, var exempel på andra uppgifter. En blick på dessa kartor visar dock att de, i likhet med civilt producerade kartor, har påtagliga konstnärliga inslag. Återstår alltså att försöka förklara varför.

FIGUR 1. Kartan över krigsskådeplatsen i Preussen under 1626–1629 års krig av den betydande kartografen Olof Hansson (sedermera adlad Örnebuvud) är ett gott exempel på en brukskarta som i stort sett saknar utsmyckande detaljer. KrA, Sveriges krig 1:66.

En naturlig begränsning utgörs av att man måste begränsa sig till att behandla kartor som har bevarats till vår tid. Sannolikt har dock inte särskilt många av de kartor som man på stormaktstiden bestämde sig för att bevara gått förlorade, vare sig i absoluta tal eller jämfört med situationen i andra, mindre lyckligt lottade länder. Visserligen förstördes en del kartor vid slottet Tre kronors brand år 1697, i samband med kapitulationen vid Perevolotjna år 1709 och även vid senare tillfällen. Det finns dock ingen anledning att anta att dessa luckor väsentligt påverkar resultatet. Besvärligare är då förlusten av de kartor som inte avsågs att sparas. Det är naturligtvis rimligt att anta att många av dem varit kartor som genom praktiskt bruk förstörts eller blivit så slitna att de inte ansetts värda att behållas. Ett annat problem är att man kan tänka sig att ett antal kartor framställdes i flera exemplar, ett mer påkostat och konstnärligt utfört "finexemplar" som sparats och ett eller flera enklare bruksexemplar som inte bevarats till eftervärlden. Den färdiga kartan föregicks ofta också av ett antal skisser och utkast i kartform, som

endast sällan sparats. Sammantaget är det alltså högst sannolikt att det bevarade kartmaterialet i oproportionerligt hög grad består av exemplar avsedda att ge ett kraftfullt visuellt intryck, alltså prakt-snarare än praktikkartor.

Kartmaterialet i Krigsarkivet kan indelas i fyra huvudtyper: topografiska kartor, stads- och fästningsplaner, krigsplaner och sjökort. Eftersom så få svenska sjökort producerades under stormaktstiden kan den typen i stort sett lämnas åt sidan i det fortsatta resonemanget. Dock bör Petter Geddas sjöatlas nämnas. Den utgavs i flera upplagor från 1690-talet och framåt. Bland dem kan man notera att vissa upplagor är färglagda och betydligt mer utsmyckade än andra, speciellt ett exemplar avsett för den svenske kungen. Detta är alltså ett exemplar på att kartor, i första hand tryckta sådana, kan finnas i olika upplagor som spänner över hela skalan från praktikkartor till praktkartor.

För att undvika denna komplikation kommer jag i fortsättningen att huvudsakligen hålla mig till handritade kartor, som normalt endast är framställda i ett exemplar. För dem måste man alltså

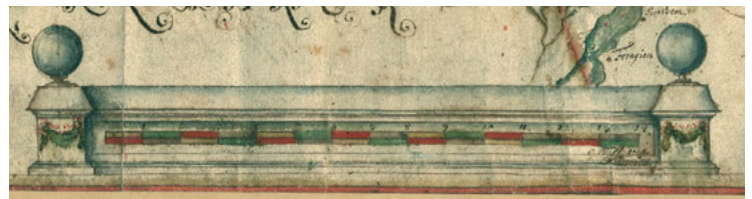
FIGUR 2 a. Denna karta över Jämtland med omnejd från 1678 uppvisar alla tecken på en praktkarta. Såväl kartuschen som skalstrecket och kompassrosen är konstnärligt utförda och färgsättningen av kartan förstärker detta intryck. Kartan är dedicerad till landshövdningen och innehåller även praktisk information om det jämtländska vägnätet. KrA, Sveriges krig 7:186.

en gång för alla bestämma sig för vilken nivå av utsmyckning man skulle välja.

Kartornas utseende

Om man jämför en utpräglad praktkarta med en lika utpräglad praktkartor finner man lätt ett stort antal kartdetaljer som förändrats eller tillförts. Själva basen för kartan, alltså papperet, skiljer sig ofta åt mellan rena brukskartor och praktkartor. De förra framställs ofta på enkelt papper, ibland av en grov kvalitet som ger ett primitivt intryck och kan sakna till exempel vattenmärke och andra fabriksidentifikationer. Den riktigt påkostade praktkartan, däremot, framställs på dyrbarare papper, ofta importerat till Sverige från till exempel Holland, eller, i speciella fall, på pergament. Eftersom det inte gick att trycka på pergament är alla sådana exklusiva praktkartor handritade.

Också kartbildens visar olikheter, även om den egentligen i stort sett skulle ge samma information. En mer utsmyckad karta visar ofta små bilder av orter, skogar, berg eller andra delar av kartans informationsinnehåll. Den utpräglade brukskartan har däremot oftast endast mer eller mindre

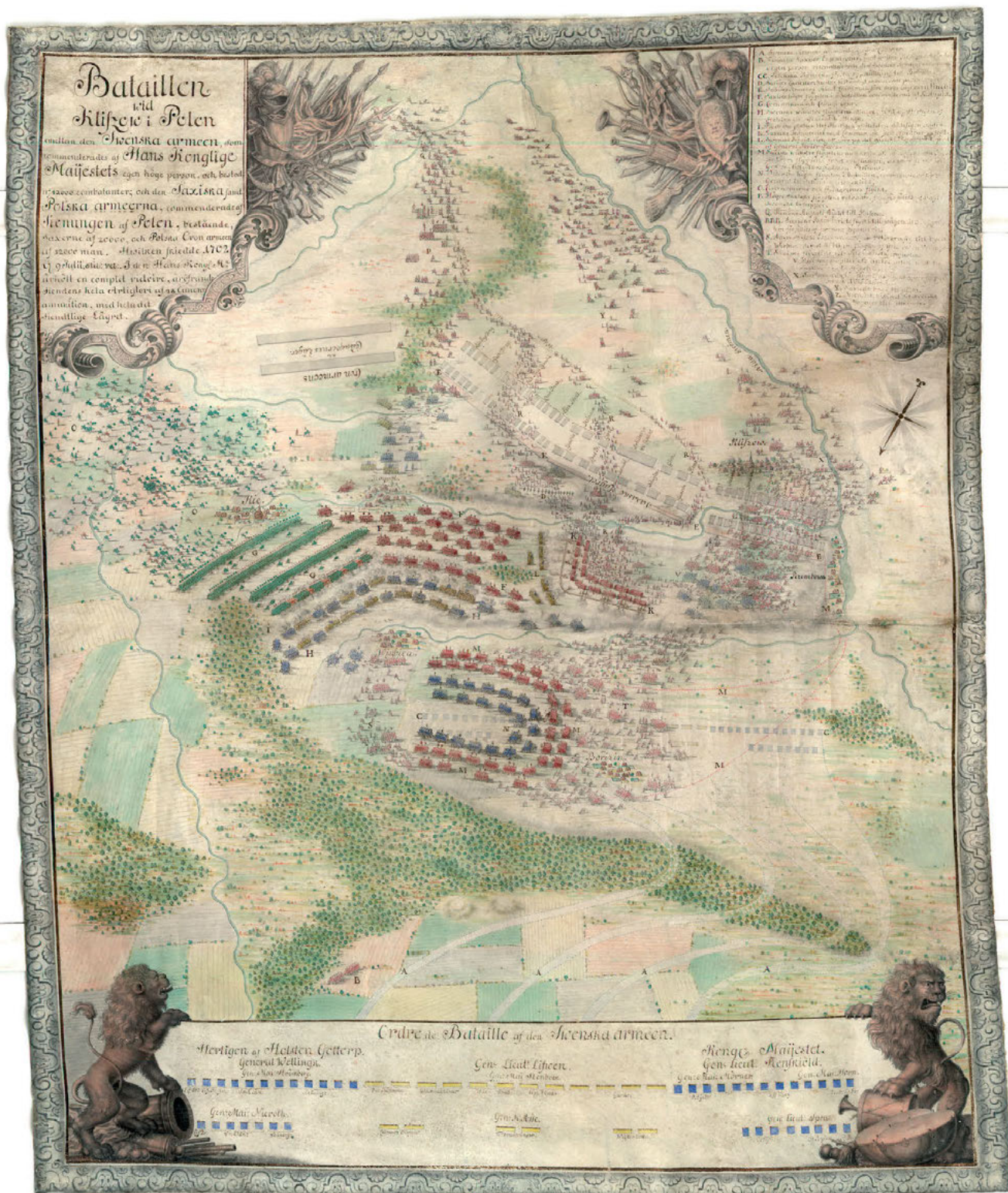

FIGUR 2 b. Även det normalt obetydliga skalstrecket kunde stundom få konstnärlig utformning. KrA, Sveriges krig 7:186, detalj

konsekventa symboltecken. Hela kartan ger ofta intryck av en skiss medan praktkartan, naturligt nog, har en generellt sett betydligt mer genomarbetad kartbild.

En annan påtaglig skillnad är kartbildens färg. Brukskartorna är ofta utan färg. Kartbildens är då ritad med svart eller brunt tusch. På praktkartan spelar däremot färg en stor roll. Inte bara så att ytor täcks med olika grundfärger, en per område, utan även att gränser, floder, vägar, berg, skogar och andra informationsenheter färgläggs. Ju mer praktfull en karta önskas bli, desto mer utnyttjas vissa exklusiva färger som guld och azurblått.

Den punkt där praktkartan ofta avviker mest påtagligt från brukskartan är kartuschen. I grund

FIGUR 3. Slaget vid Kliszow i Polen 1702 blev en stor svensk seger, vilket med all önskvärd tydlighet framgår av de käckas svenska lejonerna. En praktkarta på pergament, typiskt exempel på att triumfer gärna avbildades i kartform. KrA, Sveriges krig 10:163.

FIGUR 4. Inte bara triumfer blev karterade. Denna framställning av händelserna vid Fredrikssten den 30 november 1718 och Karl XII:s död ger en god bild av sorg och förtvivlan. Det svenska lejonet visar upp en helt annan sinnesstämning än på kartan över slaget vid Kliszow. KrA, Sveriges krig 14:62.

är kartuschen en avskild del av kartan där man samlat olika faktiska upplysningar om kartan. Där kan till exempel placeras kartans titel, vem som ritat den, vem som tryckt den, vem den är tillägnad och vilket år den är framställd. På brukskartor saknas ofta kartuschen helt, i andra fall kan den finnas och vara omramad av enkla linjer. På en praktkarta, däremot, kan kartuschen växa ut till stora proportioner och bli fantastiskt utsmyckad. Texten kan omges inte bara med bladornament och liknande synnerligen praktfullt utfört utan även av figurer, människor, djur, växter med mera. Ofta kan dessa figurer symbolisera något typiskt för det karterade området. Vanligt är också figurer från den klassiska mytologin, också som symboler. Eftersom praktkartans ändamål ofta är att visa makt och myndighet är vapensköldar, regentens eller andras, vanligt förekommande, liksom militära symboler som soldater och vapen.

Det är i kartuschens utsmyckning som kartrita-

ren får sina bästa tillfällen att visa sin konstnärliga skicklighet. Det finns dock även andra element på en praktkarta där den kan komma till sin rätt. Liknande en kartusch, men normalt något mindre utsmyckad, är den explikation som förekommer på en del kartor. På detta ävenledes avskilda område finns förklaringar till kartbilden, oftast av bokstäver eller siffror som lagts in på kartan i stället för hela namn och dylikt.

1600-talets karta var inte självklart orienterad med norr uppåt utan i många fall på något annat sätt. Därför behövdes en markering i form av en norrpil eller kompassros för att underlätta tolkningen av kartan. Vanliga brukskartor saknar ofta sådan markering eller har en enkel norrpil. På mer praktfulla kartor tenderar norrpilen att bli mer utstuderad eller, framför allt, en praktfull kompassros att uppträda. Varken norrpilen eller kompassrosen tar speciellt mycket utrymme på kartbilden men kunde, speciellt kompassrosen, utvecklas till

FIGUR 5. Denna kompassros från en karta över Vaxholm 1698 är ett utsökt konstverk i liten skala. Den är utförd av den betydande kartografen Carl Magnus Stuart 1698. KrA, Stads- och fästningsplaner, Vaxholm 42a.

verkliga miniatyrkonstverk. Kompassrosen, som i princip visar alla väderstreck men med norr speciellt markerat, är en detalj där färg- och tecknarglädje ofta fick utlopp.

Liksom på moderna kartor finns på 1600-talets kartor uppgift om kartans skala. Den är aldrig ut-

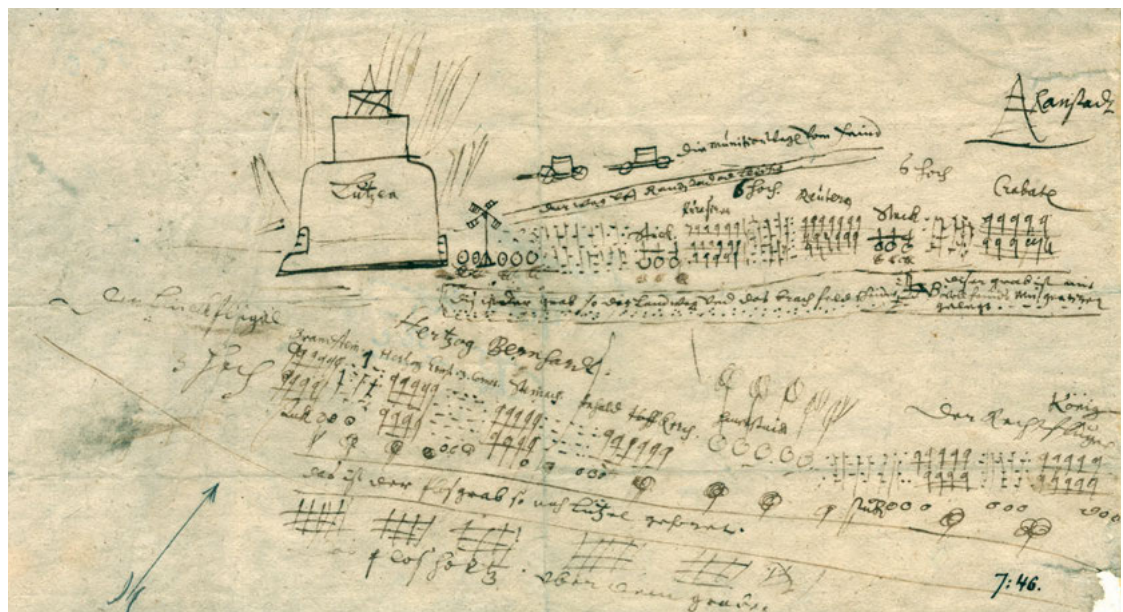
tryckt i siffror, exempelvis 1:100 000, utan i form av ett skalstreck. Eftersom längdmåten på den tiden var föga standardiserade kan en karta på samma avskilda utrymme ha flera skalstreck för olika längdmått. Skalstrecken kan, om än normalt sett i betydligt ringare utsträckning än kartuscher, vara konstfärdigt utsmäckade.

Praktkartans utseende kan sålunda i ett flertal avseenden skilja sig från den enklare varianten. Likaledes är det stora skillnader inte bara i hur de gjordes utan även när, varför och för vem de utfördes och hur de användes.

Varför kartor?

Att döma av Krigsarkivets kartsamling var de flesta av praktkartorna framställda under senare delen av stormaktstiden, här räknat från år 1621 då Riga erövrades till år 1718. De bevarade kartorna från krigsperioden fram till år 1660 ger oftare, men ingalunda alltid, ett påtagligare intryck av brukskarta. Detta kan ha samband med att en stor del

FIGUR 6. Mycket få framställningar av denna skissartade typ finns bevarade. Den föreställer slaget vid Lützen 1632. Det är osäkert om kartan var avsedd för till exempel ordregivning omedelbart före eller under slaget eller är ett utkast för en senare mer utarbetad framställning. KrA, Sveriges krig 3:86.

av den militära kartografins resurser bands till att framställa kartor just för krigets omedelbara behov, det vill säga för i stort sett omedelbar användning. Det är därför rimligt att anta att sådana kartor gjordes med större hastighet och därmed enkelhet. Användbarheten snarare än utseendet blev avgörande. Det finns dock undantag. Ett antal kartor framställdes också för att man i efterhand skulle kunna studera och celebrera olika slag, speciellt sådana som hade varit segerrika för svenskarna.

Från år 1660 förefaller sålunda praktkartorna att vara flera. Under fredsperioderna 1660–1675 och 1679–1700 sysselsattes en allt större del av de efterhand ökade militära karteringsresurserna med mer långsiktiga projekt av typen fästningsbyggnationer. Efter år 1660 övergick Sverige från en aggressiv strategi, som givit resultat i stora landförvärv, till en mer defensiv, att försöka försvara dessa vinster. Denna typ av verksamhet torde ha lett till att fler kartor producerades för att sparas på längre sikt. Därtill kommer att det bland Fortifikationens personal fanns sådana exceptionellt begåvade kartritare som Erik Dalbergh, Carl Magnus Stuart och Magnus Rommel med flera, utomordentligt lämpade att framställa praktfulla kartor.

Varför gjordes överhuvudtaget kartor, vare sig de var brukskartor eller praktkartor, under denna tid? Eftersom kartor hade en mångfald användningsområden är också orsakerna många. En dis-

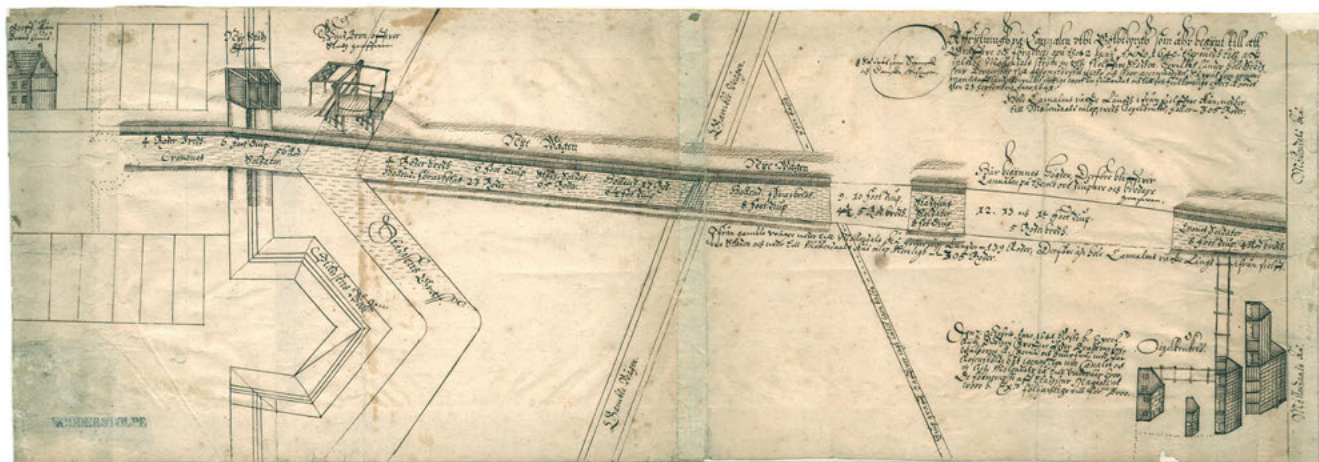
kussion om dessa kan lämpligen struktureras efter olika typer av kartor.

Den grundläggande typen av kartor kan sägas vara den topografiska som visar ett visst geografiskt område. Svenska kartografer hade ett uppdrag att kartera landet i allmänhet. En stor del av denna verksamhet sköttes av Lantmäteriets lantmätare. Speciellt viktigt att kartera ansågs strategiskt viktiga områden, det vill säga främst gränsområden, vara. Huvuddelen av denna kartering utfördes av Fortifikationen, alltså en militär myndighet, och deras produkter finns nu på Krigsarkivet. Sådana områden kunde karteras dels från rent militär synpunkt, det vill säga i syfte att förbättra försvaret av dem eller möjliggöra anfall från dem. Åtskilliga av gränsområdena var nyerövrade under perioden 1621–1658 och karterades både för att vinna mer kunskap om dem men också för att visa det svenska rikets ökade makt och omfång. De lämpade sig med andra ord utmärkt som objekt för praktkartor. Det fanns naturligtvis också behov av kartor över hela det svenska väldet. Endast ett fåtal utfördes och de är nästan uteslutande praktkartor med ett inneboende budskap av makt och välde.

Svenska kartografer gjorde också topografiska kartor över områden utomlands, till exempel i Tyskland och Danmark, där landets arméer marscherade. Dessa, från perioderna 1621–1658 och 1700–1718, är genomgående brukskartor för krigsföringens behov.

Ett mycket viktigt verksamhetsområde för For-

FIGUR 7. Kartan från 1641 föreställer den kanal i Göteborg som började grävas 1640 och är alltså en redovisning av vad som hade utförts av ett pågående arbete, en så kallad relation. KrA, Stads- och fästningsplaner, Göteborg 680.

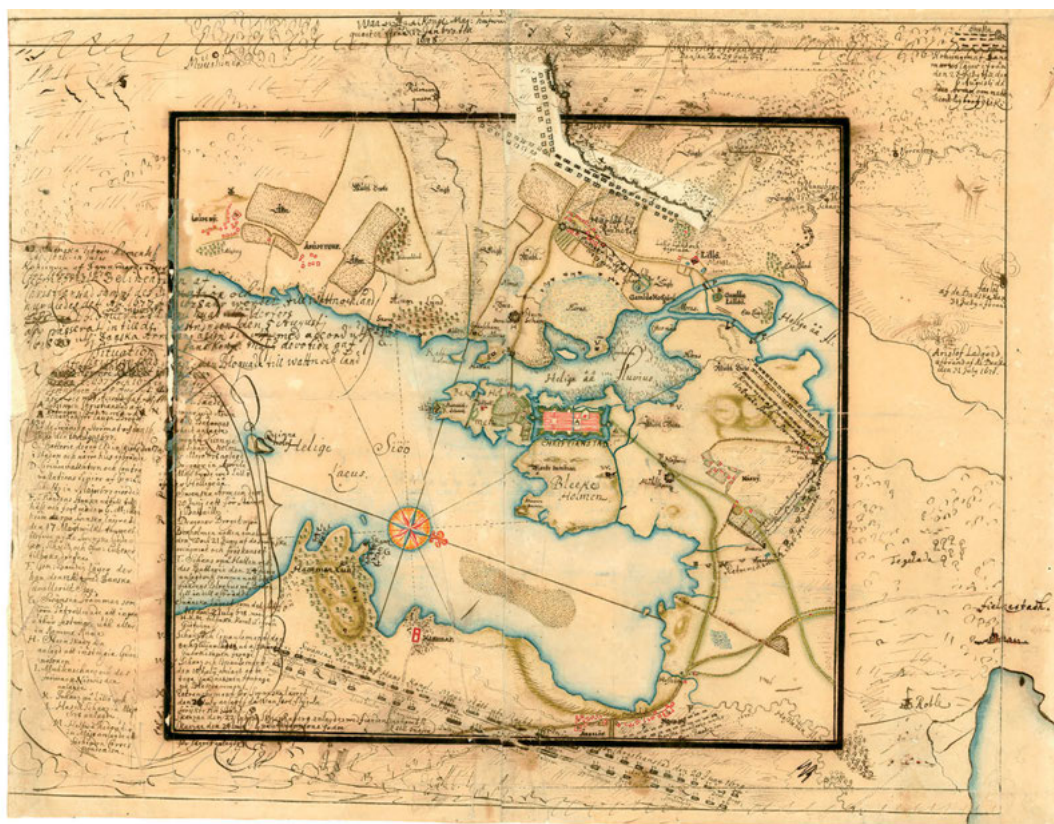
FIGUR 8. Vissa praktkartor har kartuscher avsedda att ge intryck av makt och myndighet. Ett exempel från en karta över indelningen av Nylands och Tavastehus läns kavalleriregemente från 1696 visar detta tydligt. KrA, Finska handritade kartor, generalkartor nr 62.

tifikationens kartografer var stads- och fästningsplaner. En av Fortifikationens huvuduppgifter var att uppföra, förstärka och underhålla landets befästningar. Detta medförde en stor mängd stadskartor av allehanda slag. Befästningarna kunde antingen vara i form av en mer eller mindre friliggande borg eller också av ett mursystem som ofta omgav en stad. I det senare fallet gav behov att arbeta med dylika stadsmurar anledning till inte bara ritningar över muren utan också kartor över städerna. Eftersom sådana arbeten måste godkännas av högre instans, det vill säga Kungl. Maj:t, vare sig det gällde nyanläggning eller förstärkningar, inlämnades en karta över de tänkta arbetena,

ett så kallat förslag, för godkännande till kungen. Dessa förslag var oftast mycket väl utförda praktkartor. Sedan förslaget godkänts av majestätet återlämnades kartan till Fortifikationen för förvaring. Ett sådant förslag föregicks ofta av enklare skisser och planer, som i åtskilliga fall bevarades även de. De följande arbetena med befästningarna avsatte nya kartor och ritningar, normalt i enklare form. Av dessa finns endast ett mindre antal bevarade. Mer påkostade redogörelser för arbetets förlopp, så kallade relationer, är normalt att betrakta som ritningar snarare än kartor.

Fortifikationsofficerarna var även i många fall engagerade i den civila stadsplaneringen. Även

FIGUR 9. Ett ovanligt exempel på att en närmast praktkarta i ett mindre format över Kristianstad med omnejd fått en ny användning. På den gamla kartan har tillagts ett utvidgat geografiskt område och på den nya, större kratan lagts in olika krigshändelser från åren 1677 och 1678 i utpräglad brukskartemanér. Möjligen är den nya kartan avsedd som ett koncept för en ny praktkarta, dock en återfunnen. KrA, Sveriges krig 8:2.

detta avsatte en betydande mängd kartor. I dessa fall synes dock inte de mer utpräglade praktförslagen ha lämnats till Fortifikationen, förutom i några fall då denna var speciellt engagerad i stadens uppförande, som när det gäller Göteborg och Karlskrona.⁹

De många krigen under den svenska stormaktstiden avsatte ett rikligt kartmaterial. Fältslag, beläringar, marscher, läger med mera karterades av Fortifikationens officerare. I åtskilliga fall torde dessa typer av aktiviteter ha föranlett skisser och planer av olika slag före eller under själva händelsen. Sådana är endast i undantagsfall bevarade och är då av enklare slag. Förutom dylika rena brukskartor torde i många fall skisser och andra enkla kartor ha gjorts under händelsens gång med avsikt att de skulle ligga till grund för kartor gjorda efter skeendets slut. Sådana finns heller inte bevarade i nämnvärd utsträckning. Däremot finns det kvar

ett betydande antal kartor tillkomna i efterhand. De kan ha gjorts av flera skäl. Ett av dem var att man ville kunna studera dem och dra lärdom för framtiden. Såväl krigs- som befästningskonstens utveckling byggde i inte obetydlig utsträckning på sådana kartor, som också kunde användas i rent utbildningssyfte. Företrädesvis framställde och utnyttjade man kartor över från svensk synpunkt segerrika slag och framgångsrika beläringar. Detta är i ännu högre grad fallet när dylika kartor användes i propagandasyfte. Handritade praktkartor utnyttjades som underlag för tryckta gravyrer som kunde spridas i stor upplaga.

Frågan om för vem dessa kartor gjordes och hur det påverkade kartornas utseende kan besvaras med att åtminstone Fortifikationens kartor gjordes främst för eget bruk. Vissa förslag gjordes dock för att läggas fram för kungen. I princip utfördes inga kartor för allmänhetens eller ens för

civila myndigheters bruk. Kartorna var normalt strängt hemliga och förvarades av Fortifikationen. Att de kartor som var avsedda för kungen, eller Kungl. Maj:t, normalt var praktkartor är naturligt. Att de som var avsedda för internt bruk också ofta var det är mindre självklart. Förklaringen torde i många fall ligga hos kartritaren själv. Att kunna framställa vackra kartor var i stormaktstidens svenska Fortifikation en merit som positivt påverkade möjligheterna till befördran.

De bevarade kartorna från svensk stormaktstid kan sålunda sägas visa upp hela skalan från de enklaste skisser till de mest elaborerade praktkartor. Naturligt nog har de senare tilldragit sig mest uppmärksamhet, men de utgör endast en del, om än den mest spektakulära, av den kartläggning av riket, dess städer och fästningar samt dess krigiska

bedrifter som samlats av Fortifikationen och som bevarats till våra dagar på Krigsarkivet. Att dessa praktkartor endast utgör toppen på ett isberg som till största delen består av skisser och enklare brukskartor som inte bevarats är något man kan beklaga men måste acceptera.

Björn Gäfvert, f 1942, 1, arkivarie, fil dr i historia vid Stockholms universitet 1979. 1977–2007 anställd vid Krigsarkivet, från 1992 chef för funktionen för kartor, ritningar och fotografier.

sandlundgafvert@utfors.privat

Noter

1. En grundläggande framställning av stormaktstidens svenska och danska kartografering ges i Ulla Ehrensvärd "Nordiska kartans historia", Helsingfors 2006.
2. Se exempelvis Sven Lönborg "Sveriges karta", Uppsala 1903, och Einar Bratt "En krönika om kartor över Sverige", Stockholm 1958.
3. Se även Herman Richter "Skånes karta från mitten av 1500-talet till omkring 1700", 1–2, Lund 1929.
4. Ett projekt om detta i regi av Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet pågår. Projektledare är Clas Tollin.
5. Se t.ex. Torbjörn Eng "Det svenska väldet", Stockholm 2001, s. 347–423.
6. Om detta, och om flera andra frågor om svensk 1600-talskartering se "Att illustrera stormakten", Karolinska förbundets årsbok 1999, Meddelanden från Krigsarkivet XX, Stockholm 2001.
7. Se t.ex. Ernst Ericsson "Olof Hansson Örnehufvud och svenska fortifikationsväsendet", Uppsala 1935.
8. Om framväxten av denna se Björn Gäfvert "Krigsarkivets kartsamlingar" i "Krigsarkivet 200 år", Riksarkivets årsbok 2005, Västerås 2005, s. 170–200.
9. Se t.ex. Ulla Ehrensvärd "Fortifikationsofficeren som kartograf" i "Fortifikationen 350 år", Stockholm 1986 s. 109–124.

Käll- och litteraturförteckning

Att illustrera stormakten, Karolinska förbundets årsbok 1999, Meddelanden från Krigsarkivet XX, Stockholm 2001.
Bratt, Einar, *En krönika om kartor över Sverige*, Stockholm 1958.
Ehrensvärd, Ulla, *Nordiska kartans historia*, Helsingfors 2006.
—, "Fortifikationsofficeren som kartograf", *Fortifikationen* 350 år, Stockholm 1986.

Ericsson, Ernst, *Olof Hansson Örnehufvud och det svenska fortifikationsväsendet*, Uppsala 1935.
Eng, Torbjörn, *Det svenska väldet*, Stockholm 2001.
Gäfvert, Björn, "Krigsarkivets kartsamlingar", *Krigsarkivet* 200 år, Riksarkivets årsbok 2005, Västerås 2005.
Lönborg, Sven, *Sveriges karta*, Uppsala 1903.
Richter, Herman, *Skånes karta från mitten av 1500-talet till omkring 1700*, 1–2, Lund 1929.

Maps of the Age of Greatness – pomp or circumstance?

By Bjorn Gäfvert

Summary

Maps from Sweden's Age of Greatness (1621–1718) range from the plainest sketches to the most elaborately ornamental of productions. There are many reasons for the differences between them. The more splendid a map was intended to be, the more pains went into the embellishment of the cartography and also the choice of paper or parchment. The map could be embellished in many different ways. Basic symbols for, say, towns or forests could be transformed into miniatures and use was also made of colours, especially exclusive ones. Particular care was devoted to more or less fantastic cartouches, but compass roses and North arrows, explanations and, to some extent, scales were also, to some extent, transformed into artistic creations.

Most ornamental maps, or at any rate most of those in the collection of the Swedish Military Archives, were apparently made after 1660.

They take the form of topographical maps, plans of towns and fortresses and also maps of military events. Maps intended by the producer, Fortifikationen, for presentation to the King were almost invariably ornamental. Such was the case, for example, with schemes for fortifications or town plans. But maps intended by Fortifikationen for internal use could also be ornate, due partly to the cartographers' own hopes of promotion.

Most of the ornamental maps have probably survived down to the present day, not least because they were secret and were stored carefully. By contrast, a very small proportion of utility maps appear to have survived, with the result that the material now extant shows a disproportionate preponderance of ornamental maps, and it is probably beyond the bounds of possibility to judge how large a proportion of the total cartographical material such maps actually constituted.